УДК 342.9: 346.9
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.3/16

Шумейко І. П.
Запорізький національний університет

ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ ТА КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Статтю присвячено правовому регулюванню фінансової відповідальності у сфері енергетики та комунальних послуг в Україні. Встановлено, що правове регулювання фінансової відповідальності у сфері енергетики та комунальних послуг здійснюється 8 Законами України, які передбачають основний захід стягнення – штраф, а в окремих випадках також встановлюють пеню за несплату штрафу. З'ясовано, що найчастіше вживаною моделлю штрафу є відносно-визначена, оскільки орган, що накладає стягнення, в більшості випадків наділений дискреційними повноваженнями щодо вибору розміру штрафу. Охарактеризовано, що суб'єкти правопорушень – це, як правило, суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана з постачанням, розподілом, використанням енергії, наданням комунальних послуг. Виявлено випадки, коли суб'єктами правопорушень є посадові особи суб'єктів господарювання, однак для фінансової відповідальності таке явище носить винятковий характер та має бути усунено. Встановлено, що об'єктом правопорушень є суспільні відносини у сфері постачання та використання енергії, енергетичної ефективності, комерційного обліку комунальних послуг, функціонування ринків енергетики. Визначено, що склади правопорушень є, як правило, формальними; існують усічені склади правопорушень, що полягають у спробі маніпулювання на оптовому ринку. Розкрито, що суб'єктивна сторона правопорушень характеризується виною, а в разі її умисної форми в певних випадках правове значення має також мета діяння. Встановлено, що підставами для звільнення від фінансової відповідальності в цій сфері, в окремих випадках, визнаються: вчинення порушення вперше, сплив строку давності, малозначність діяння, вчинення порушення з незалежних від суб'єкта причин, повне усунення порушення та його наслідків до початку адміністративного провадження. З'ясовано, що застосування штрафів у цій сфері належить до компетенції НКРЕКП, Держатомрегулювання України, Держпродспоживслужби та Держенергонагляду. Визначено, що зазначені органи приймають постанови та рішення, для яких, в більшості своїй, передбачено лише судове оскарження. Встановлено, що примусове стягнення штрафів, в разі невиконання адміністративних актів порушниками, здійснюється, як правило, на підставі судового рішення за позовом адміністративного органу, який застосував штраф.

Ключові слова: *енергетика, комунальні послуги, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, ринок електричної енергії, ринок природного газу, склад правопорушення, фінансова відповідальність, штраф.*

Постановка проблеми. Енергетика та комунальні послуги – це сфери, в яких досить часто обмежена або навіть відсутня конкуренція; в окремих сферах, таких як ринок електроенергії чи ринок природного газу, конкурентні відносини були запроваджені досить нещодавно. При цьому, рівень значущості цих ринків для забезпечення стабільності економічних процесів у державі – не потребує додаткового пояснення; крім того, ці сфери стосуються великої кількості споживачів – практично кожна особа в Україні належить до споживачів комунальних послуг. Тому господарська діяльність у цих сферах є предметом детального законодавчого регулювання з переважанням публічно-правових норм, виконання яких забезпечується, в тому числі, заходами фінансової відповідальності. Однак, внаслідок того що на сьогодні фінансова відповідальність, хоча де-факто вже існує як окремий вид юридичної відповідальності, залишається при цьому мало дослідженою і недостатньо систематизованою, – у правовій науці існує потреба в комплексному опрацюванні всього спектру проблематики цього виду відповідальності, в тому числі з побудовою структури такого дослідження за критерієм окремих сфер суспільних відносин, правопорядок в яких забезпечується фінансовою відповідальністю.

Постановка завдання. Мета статті – надати характеристику правовому регулюванню фінансової відповідальності у сфері енергетики та кому-

нальних послуг, систематизувати відомості про склади правопорушень у цій сфері, що тягнуть за собою фінансову відповідальність, визначити фактори, які впливають на вибір розміру стягнення і на звільнення від відповідальності, дослідити порядок діяльності органів, уповноважених застосовувати заходи фінансової відповідальності в цих правовідносинах.

Виклад основного матеріалу. Законодавчу базу фінансової відповідальності у сфері енергетики та комунальних послуг становлять положення восьми Законів України, а саме – «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» (Закон № 1370-XIV), «Про енергетичну ефективність» (Закон № 1818-IX), «Про забезпечення комерційного обліку природного газу» (Закон №3533-VI), «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання» (Закон № 2119-VIII), «Про ринок електричної енергії» (Закон № 2019-VIII), «Про ринок природного газу» (Закон № 329-VIII), «Про теплопостачання» (Закон № 2633-IV) і «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (Закон № 1540-VIII). Ці закони закріплюють 61 склад правопорушень, з яких 56 простих складів та 1 кваліфікований. Найбільш схожими між собою за своєю структурою є правові норми Законів №№ 2019-VIII та 329-VIII, які врегульовують фінансову відповідальність за правопорушення на двох ринках у сфері енергетики – на ринку електричної енергії та на ринку природного газу.

Основним заходом стягнення, що застосовується за ці правопорушення є штраф. Аналіз використаних в цих законах ***моделей*** штрафних санкцій показав, що в цих законах застосовано такі моделі:

1) абсолютно-визначена фіксована модель штрафу, вираженого в кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (всі три санкції Закону № 1818-IX) або в кількості прожиткових мінімумів для працездатних осіб (п. 2–4 ч. 1 і ч. 2 ст. 14 Закону № 2119-VIII);

2) абсолютно-визначена пропорційна модель штрафу із прив'язкою до показника тяжкості порушення (п. 1 ч. 1 ст. 14 Закону № 2119-VIII, ч. 5 ст. 13 Закону № 1540-VIII);

3) відносно-визначена модель штрафу, вираженого:

а) в кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, із встановленням верхньої і нижньої меж розміру штрафу (всі санкції Закону № 1370-XIV, п. 10 ч. 1 ст. 31 Закону № 2633-IV, п. 4, 5, 5-4–5-6 ч. 4 ст. 77 Закону № 2019-VIII, п. 4, 5, 5-4–6 ч. 4 ст. 59 Закону № 329-VIII) або лише верхньої межі (єдина санкція Закону № 3533-VI, п. 1–9 ч. 1 ст. 31 Закону № 2633-IV, п. 5-1–5-3, 6 ч. 4 ст. 77 Закону № 2019-VIII, п. 5-1–5-3 ч. 4 ст. 59 Закону № 329-VIII, ч. 4 ст. 22 Закону № 1540-VIII);

б) з прив'язкою до певного економічного показника порушника, із встановленням лише верхньої межі штрафу (п. 1–3-1 ч. 4 ст. 77 Закону № 2019-VIII, п. 1–3 ч. 4 ст. 59 Закону № 329-VIII).

Отже, незважаючи на широке застосування різних моделей штрафу, домінантною моделлю в досліджуваній сфері є відносно-визначена: вона простежується у більшості санкцій, що свідчить про високе значення дискреційних повноважень адміністративних органів при виборі розміру фінансової санкції за правопорушення у сфері енергетики та комунальних послуг.

Пеня як додатковий захід фінансової відповідальності передбачена за несплату штрафу за певний перелік правопорушень, а розмір пені визначено абзацом третім ч. 5 ст. 22 Закону № 1540-VIII, а саме – подвійна облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який стягується пеня, але не вище розміру штрафу [1].

Переходячи до дослідження складів правопорушень, розглянемо питання ***суб'єкта правопорушення***. Наведені вище законодавчі акти встановлюють фінансову відповідальність для: суб'єктів діяльності у сфері використання ядерної енергії (ст. 17-1 Закону № 1370-XIV) [2], операторів систем передачі та операторів систем розподілу (ч. 2 ст. 20 Закону № 1818-IX) [3], суб'єктів господарювання, яким встановлено зобов'язання щодо досягнення цільового показника щорічного скорочення споживання енергії (ч. 3 ст. 20 того ж Закону) [3], суб'єктів господарювання, що здійснюють розподіл природного газу на відповідній території (ч. 2 ст. 6 Закону № 3533-VI) [4], суб'єктів господарювання – операторів зовнішніх інженерних мереж (ст. 14 Закону № 2119-VIII) [5], виконавців комунальних послуг з постачання теплової енергії, постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання, а також інших осіб, які здійснюють розподіл обсягів відповідної комунальної послуги (ч. 2 ст. 14 того ж Закону) [5], учасників ринку електричної енергії (крім споживачів, що не є учасниками оптового енергетичного ринку) – зокрема, вертикально інтегрованих суб'єктів господарювання, операторів і власників системи передачі, операторів системи розподілу, суб'єктів господарювання, що провадять господарську діяльність на ринку електрич-

ної енергії, що підлягає ліцензуванню, учасників оптового енергетичного ринку або осіб, які мають бути зареєстровані як учасники оптового енергетичного ринку (ч. 4 ст. 77 Закону № 2019-VIII) [6], суб'єктів ринку природного газу (крім споживачів) – зокрема, вертикально інтегрованих організацій, операторів і власників газотранспортної системи, суб'єктів господарювання, що провадять господарську діяльність на ринку природного газу, учасників оптового енергетичного ринку або осіб, які мають бути зареєстровані як учасники оптового енергетичного ринку, *посадових осіб* вертикально інтегрованих організацій або операторів газотранспортної системи, *посадових осіб* суб'єктів господарювання, що провадять господарську діяльність на ринку природного газу (ч. 4 ст. 59 Закону № 329-VIII) [7], суб'єктів господарювання (ст. 31 Закону № 2633-IV) [8], суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, суб'єктів, що належать до особливої групи споживачів (ч. 1, 5 ст. 13, ч. 4 ст. 22 Закону № 1540-VIII) [1]. Отже, як правило, фінансова відповідальність в цій сфері настає саме для суб'єктів господарювання, проте, в якості винятку, за правопорушення на ринку природного газу, передбачені п. 4 і п. 6 ч. 4 ст. 58 Закону № 329-VIII, відповідальність настає для посадових осіб суб'єктів господарювання. Разом з тим, відповідальність посадових осіб юридичних осіб є характерною для правової природи саме адміністративної, а не фінансової відповідальності, тому з метою дотримання однорідного правового регулювання в межах кожного окремого виду юридичної відповідальності – вбачається за доцільне виключити зі змісту ч. 4 ст. 58 Закону № 329-VIII пункти 4 і 6 та одночасно включити аналогічні положення до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Переходячи до аналізу ***об'єкта*** правопорушень, відзначимо, що досліджувана група протиправних діянь посягає на врегульовані нормами публічного права суспільні відносини, що складаються у сферах використання ядерної енергії [2], забезпечення енергетичної ефективності під час виробництва, транспортування, передачі, розподілу, постачання та споживання енергії [3], комерційного (приладового) обліку природного газу та здійснення контролю за використанням ресурсів імпортованого природного газу і природного газу власного видобутку [4], комерційного, у тому числі розподільного, обліку послуг з постачання теплової енергії, постачання гарячої води, централізованого водопостачання та забезпечення відповідною обліковою інформацією споживачів таких послуг [5], функціонування ринку електричної енергії, в тому числі виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії [6], функціонування ринку природного газу України [7], діяльності на об'єктах сфери теплопостачання, у тому числі виробництва, транспортування, постачання та використання теплової енергії [8], а також забезпечення належного здійснення повноважень Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП) [1]. ***Предметом*** правопорушень, що досліджуються, можуть бути, зокрема: ядерна енергія [2], природний газ, вугілля, нафта, нафтопродукти, скраплений газ, відновлювані джерела енергії, теплова енергія, електрична енергія та будь-які інші форми енергії, визначені у нормативних актах про статистику в галузі енергетики [3], вузли обліку природного газу [4], вузли обліку (в тому числі розподільного) теплової енергії [5], електроустановки, системи передачі, системи розподілу електричної енергії, оптові енергетичні продукти, інформація про величину коефіцієнтів завантаження, інсайдерська інформація на оптовому ринку електроенергії [6], газотранспортні, газорозподільні системи, газосховища, установки LNG, інсайдерська інформація на оптовому ринку природного газу [7], системи теплопостачання та теплоспоживання, теплові мережі теплогенеруючих установок [8].

Серед досліджуваних складів правопорушень немає матеріальних складів, а отже наявність чи відсутність негативних наслідків не має значення для правової кваліфікації діяння. Тому ***об'єктивна сторона*** правопорушень досліджуваної групи характеризується наявністю однієї обов'язкової ознаки – протиправного діяння у формі активних дій (наприклад, водорозбір з систем опалення через крани та інші пристрої – п. 8 ч. 1 ст. 31 Закону № 2633-IV [8]) або бездіяльності (наприклад, невжиття суб'єктом господарювання, до якого застосовано застереження, заходів зі встановлення вузлів обліку природного газу та/або заходів з припинення розподілу природного газу споживачам, які використовують природний газ без його комерційного обліку – абзац другий ч. 2 ст. 6 Закону № 3533-VI [4]). Окремі діяння можуть вчинятися як у формі дій, так і у формі бездіяльності, наприклад – недодержання встановлених технічних норм та норм безпеки при здійсненні господарської діяльності на ринку природного газу (пп. «д» п. 5 ч. 4 ст. 59 Закону № 329-VIII) [7].

Особливістю об'єктивної сторони досліджуваних правопорушень є те, що деякі з них мають ***усічений склад***, що не є характерним для всієї фінансової відповідальності. Так, положення п. 5-3 ч. 4 ст. 77 Закону № 2019-VIII та п. 5-3 ч. 4 ст. 59 Закону № 329-VIII встановлюють такий самостійний склад правопорушення як *спроба* маніпулювання на оптовому енергетичному ринку, розмір санкції за яку дорівнює розміру санкції за закінчене правопорушення у формі маніпулювання на оптовому енергетичному ринку [6; 7].

Що стосується ***суб'єктивної сторони*** досліджуваної групи правопорушень, то вона суттєво не відрізняється від загальної для всієї фінансової відповідальності характеристики суб'єктивної сторони – форма вини (умисна чи необережна) в переважній більшості випадків не має правового значення для правової кваліфікації діяння, а крім того, в законах не вказано про необхідність існування саме умисної форми вини. Щоправда, за своїм характером такі діяння як *створення перешкод* для доступу споживача або його представника до облікової інформації або для ознайомлення з показаннями вузлів комерційного обліку теплової енергії, гарячої чи питної води (п. 2 ч. 2 ст. 14 Закону № 2119-VIII) [5], оприлюднення *недостовірної* інформації про величину коефіцієнтів завантаження трансформаторних підстанцій, подання *завідомо* недостовірної інформації Регулятору, оператору системи передачі, оператору системи розподілу (пп. «г» п. 4, пп. «б» п. 5 ч. 4 ст. 77 Закону № 2019-VIII) [6], *ухилення* від виконання приписів, подання *завідомо* недостовірної інформації центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в галузі електроенергетики (п. 6 ч. 4 ст. 77 Закону № 2019-VIII) [6], маніпулювання та спроба маніпулювання на оптовому енергетичному ринку (п. 5-2 та 5-3 ч. 4 ст. 77 Закону № 2019-VIII і п. 5-2 та п. 5-3 ч. 4 ст. 59 Закону № 329-VIII) [6; 7], подання *завідомо* недостовірної інформації уповноваженим державним органам, *перешкоджання* або *недопущення* до систем теплопостачання та теплоспоживання працівників органу державного нагляду або представників теплогенеруючих (теплопостачальних) організацій при виконанні ними службових обов'язків, самовільне від'єднання і підключення (п. 1, 3, 7, 8 ч. 1 ст. 31 Закону № 2633-IV) [8], надання *завідомо* недостовірних даних Регулятору (ч. 4 ст. 22 Закону № 1540-VIII) [1] – можуть вчинятися лише з умислом. При вчиненні такого правопорушення як спроба маніпулювання на оптовому енергетичному ринку – обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони правопорушення є також ***мета***, адже на її наявність прямо вказують норми ч. 3 ст. 11 Закону № 2019-VIII і ч. 3 ст. 57-2 Закону № 329-VIII.

Проаналізувавши склади правопорушень, перейдемо до розгляду підстав ***звільнення від фінансової відповідальності***. Такими підставами закони визначають: вчинення *вперше* правопорушення, яке полягає в невстановленні вузлів обліку природного газу та/або неприпиненні розподілу природного газу споживачам, які використовують природний газ без його комерційного обліку (абзац другий ч. 2 ст. 6 Закону № 3533-VI) [4], а також сплив строку давності: п'ятирічного – загального строку давності притягнення до відповідальності за порушення ліцензійних умов та/або законодавства у сферах енергетики та комунальних послуг (ч. 4 ст. 22 Закону № 1540-VIII) [1], або строку тривалістю шість місяців з дня виявлення правопорушення, але не пізніше одного року з дня його вчинення – у разі вчинення такого правопорушення як несплата внеску на регулювання або сплата його не в повному обсязі (ч. 5 ст. 13 Закону № 1540-VIII) [1]. Інших підстав звільнення від відповідальності в законах виявлено не було. Водночас, аналіз підзаконного акта, а саме Порядку розгляду справ про порушення вимог законодавства та застосування санкцій до суб'єктів діяльності у сфері використання ядерної енергії, затвердженого наказом Державної інспекції ядерного регулювання України від 28 грудня 2012 року № 256 (далі – Порядок № 256), свідчить про те, що цим підзаконним актом встановлено строк давності притягнення до фінансової відповідальності, який відсутній в законі, і який, згідно з п. 14 цього Порядку, становить шість місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як один рік з дня вчинення порушення [9]. Ще одна підстава для звільнення від фінансової відповідальності встановлена на підзаконному рівні в пункті 2.2.13 Порядку (методики) визначення розміру штрафів, які накладаються НКРЕКП, затвердженому постановою НКРЕКП від 29 вересня 2023 року № 1800 (далі – Порядок № 1800), згідно з яким, НКРЕКП припиняє розрахунок розміру штрафів та застосовує санкцію у вигляді застереження та/або попередження про необхідність усунення порушень, якщо сума оцінки серйозності та характеру порушення, розрахована відповідно до пункту 2.2.12 глави 2.2 Порядку, не перевищує 11 [10], отже на підзаконному рівні для певних правопорушень встановлено чіткі, вимірювані критерії їхньої малозначності. Крім того, пунктом 2.5.1 цього ж

Порядку передбачено повноваження НКРЕКП зменшувати розмір штрафу до 100% (тобто фактично звільняти від фінансової відповідальності) в разі вчинення порушення з незалежних від ліцензіата причин або в тому разі, якщо ще до моменту прийняття рішення про проведення перевірки порушник повністю усунув порушення та його наслідки [10].

Переходячи до аналізу ***обставин, які впливають на розмір стягнення***, відзначимо, що правове регулювання цих обставин лише частково здійснено на рівні законів (йдеться про Закони №№ 2019-VIII та 329-VIII) [6; 7], але більшою мірою це питання врегульоване підзаконними актами. Так, в п. 16 Порядку № 256 вказано, що при визначенні конкретної суми штрафу враховуються умови вчинення порушення та його наслідки на підставі всебічного, повного й об'єктивного дослідження всіх обставин справи в їх сукупності; при цьому посадові особи керуються законом, правосвідомістю та своїм внутрішнім переконанням і практичним досвідом [9], що свідчить про достатньо широку дискрецію суб'єкта правозастосування. Набагато більший ступінь конкретизації критеріїв обрання розміру стягнення – наведено у Порядку № 1800. Цей нормативно-правовий акт спочатку встановлює загальні принципи – пропорційності покарання та порушення, ефективності, розумності та недискримінаційності [10], після чого наводить конкретні чинники, які підлягають врахуванню при обранні розміру штрафу за правопорушення, відповідальність за які передбачена, зокрема, досліджуваними Законами №№ 1540-VIII, 2019-VIII, 329-VIII та 2633-IV. Аналіз положень цього нормативного акта дозволяє дійти висновку, що такими чинниками є: серйозність та характер порушення, що визначаються з огляду на тип (інфраструктурний чи неінфраструктурний) і величину (великий, середній, малий) ліцензіата, предмет порушення, наявність чи відсутність постраждалої сторони та кількість постраждалих сторін, масштаб впливу порушення (порушення вплинуло на: від 1 до 9 / від 10 до 99 / 100 і більше суб'єктів); наявність та розмір завданої шкоди та/або отриманої вигоди внаслідок порушення; тривалість порушення (від моменту фактичного початку дій / бездіяльності та до моменту їх припинення чи виявлення триваючого порушення); пом'якшуючі обставини (зменшення негативних наслідків порушення порушником, негайне припинення порушення після його виявлення, сприяння виявленню порушення НКРЕКП); обтяжуючі обставини (приховування порушення та його негативних наслідків порушником; продовження вчинення порушення після того як НКРЕКП стало про нього відомо; повторність); співмірність попередньо визначеного розміру штрафу з вчиненим порушенням (збільшення штрафу, якщо він в понад 20 разів менший за розмір шкоди чи вигоди від порушення, чи навпаки – зменшення розміру штрафу, якщо його сплата спричинить неплатоспроможність порушника) [10].

Аналізуючи компетенцію ***органів, що застосовують санкції***, відзначимо, що в переважній більшості випадків таким органом є НКРЕКП, за винятком штрафів, встановлених Законом № 1370-XIV, які застосовуються Державною інспекцією ядерного регулювання України (Держатомрегулювання України), штрафів, встановлених Законом № 2119-VIII, які застосовуються Держпродспоживслужбою, а також штрафів за окремі правопорушення, передбачені Законами №№ 2633-IV та 2019-VIII, які застосовуються Державною інспекцією енергетичного нагляду України (Держенергонагляд).

Підставами початку адміністративного провадження з застосування штрафів є: для Держатомрегулювання України – протокол про порушення вимог Закону № 1370-XIV, складений державним інспектором органу державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки (ч. 2 ст. 17-1 Закону № 1370-XIV) [2], для Держпродспоживслужби – акт перевірки та інші матеріали, пов'язані з цією перевіркою (ч. 1 ст. 16 Закону № 2119-VIII) [5], для Держенергонагляду – акт, що складається за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері електроенергетики та у сфері теплопостачання (форма затверджена наказом Міністерства енергетики України від 17 вересня 2020 року № 600 [11]), для НКРЕКП – акт за результатами здійснення державного контролю; подання відповідного структурного підрозділу НКРЕКП про несплату внеску на регулювання або сплату його не в повному обсязі; скарга споживача щодо порушення його прав та інтересів (п. 6 ч. 4 ст. 19, ч. 5 ст. 13, п. 3 ч. 5 ст. 21 Закону № 1540-VIII) [1]; висновок про результати розслідування зловживань та інших порушень на оптовому енергетичному ринку (ч. 6 ст. 77 Закону № 2019-VIII, ч. 6 ст. 59 Закону № 329-VIII) [6; 7].

Серед досліджених нормативних актів, перелік ***підстав, що виключають провадження*** у справі – визначено лише в п. 15 Порядку № 256.

Прикметно, що однією з таких підстав є установлення під час розгляду справи порушення державними інспекторами процедур, передбачених законодавством, щодо виявлення та оформлення факту порушення, складання протоколу та провадження у справі про порушення, що перешкоджають прийняттю рішення у справі [9], отже в цьому випадку адміністративний орган має можливість самостійно усунути допущені процедурні порушення, не чекаючи судового розгляду справи про оскарження його рішення.

Процесуальну підставу фінансової відповідальності у сфері енергетики та комунальних послуг становлять: постанова про накладення штрафу (п. 14 Порядку № 256, ч. 3 ст. 6 Закону № 3533-VI, ч. 5 ст. 16 Закону № 2119-VIII, ч. 5 ст. 31 Закону № 2633-IV) [9; 4; 5; 8] або рішення про застосування штрафних санкцій (ч. 8 ст. 77 Закону № 2019-VIII, ч. 6 ст. 59 Закону № 329-VIII, ч. 3 ст. 22 Закону № 1540-VIII) [6; 7; 1].

Можливість ***адміністративного оскарження*** актів про накладення фінансових санкцій – більшістю досліджуваних законів не передбачена, лише вказано про можливість оскарження таких актів у судовому порядку. Серед досліджуваних законів лише в ч. 11 ст. 16 Закону № 2119-VIII згадано про можливість оскарження постанови у справі про правопорушення в адміністративному порядку [5]. Така ситуація не повною мірою узгоджується з нормою ч. 1 ст. 18 Закону України «Про адміністративну процедуру», яка гарантує кожному право на оскарження рішень адміністративного органу, в тому числі, в порядку адміністративного оскарження [12]. Не може вважатися позитивною і та обставина, що відповідно до ч. 3 ст. 5 Закону № 1540-VIII, оскарження рішень Регулятора не зупиняє їх виконання [1], а оскільки єдиним способом оскарження актів НКРЕКП є судовий, це свідчить про те, що особа, до якої застосовано захід фінансової відповідальності, повинна його виконати навіть в тому випадку, коли своєчасно скористалася правом на оскарження, крім випадку вжиття адміністративним судом заходу забезпечення позову у формі зупинення дії рішення про застосування штрафної санкції.

Умовою здійснення ***примусового виконання*** постанов і рішень про застосування заходів фінансової відповідальності в досліджуваній сфері, за загальним правилом, є набрання законної сили судовим рішенням про стягнення суми штрафу, яка добровільно не сплачена порушником, за адміністративним позовом органу, який застосував штраф. З цієї закономірності є два винятки: ч. 5 ст. 13 Закону № 1540-VIII і ч. 8 ст. 16 Закону № 2119-VIII – в цих випадках рішення (постанова) є виконавчим документом та підлягає примусовому виконанню без необхідності попередньо звертатися до суду із позовом про стягнення штрафу.

Висновки. Правове регулювання фінансової відповідальності у сфері енергетики та комунальних послуг здійснюється 8 Законами України, які передбачають основний захід стягнення – штраф, а в окремих випадках також встановлюють пеню за несплату штрафу. Найчастіше вживаною моделлю штрафу є відносно-визначена, оскільки орган, що накладає стягнення, в більшості випадків наділений дискреційними повноваженнями щодо вибору розміру штрафу.

Суб'єкти правопорушень – це, як правило, суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана з постачанням, розподілом, використанням енергії, наданням комунальних послуг. Виявлено випадки, коли суб'єктами правопорушень є посадові особи суб'єктів господарювання, однак для фінансової відповідальності таке явище носить винятковий характер та має бути усунено. Об'єктом правопорушень є суспільні відносини у сфері постачання та використання енергії, енергетичної ефективності, комерційного обліку комунальних послуг, функціонування ринків енергетики. Склади правопорушень є, як правило, формальними; існують усічені склади правопорушень, що полягають у спробі маніпулювання на оптовому ринку. Суб'єктивна сторона правопорушень характеризується виною, а в разі її умисної форми в певних випадках правове значення має також мета діяння.

Підставами для звільнення від фінансової відповідальності в цій сфері, в окремих випадках, визнаються: вчинення порушення вперше, сплив строку давності, малозначність діяння, вчинення порушення з незалежних від суб'єкта причин, повне усунення порушення та його наслідків до початку адміністративного провадження. Обставини, що враховуються при обранні розміру стягнення – переважно закріплені на підзаконному рівні, а дискреція суб'єкта правозастосування обмежена шляхом застосування коефіцієнтів впливу тих чи інших факторів на розмір штрафу.

Застосування штрафів у цій сфері належить до компетенції НКРЕКП, Держатомрегулювання України, Держпродспоживслужби та Держенергонагляду. Зазначені органи приймають постанови та рішення, для яких, в більшості своїй, передбачено лише судове оскарження. Примусове

стягнення штрафів, в разі невиконання адміністративних актів порушниками, здійснюється, як правило, на підставі судового рішення за позовом адміністративного органу, який застосував штраф.

Список літератури:

1. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22 вересня 2016 року № 1540-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text.
2. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11 січня 2000 року № 1370-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14#Text.
3. Про енергетичну ефективність: Закон України від 21 жовтня 2021 року № 1818-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text.
4. Про забезпечення комерційного обліку природного газу: Закон України від 16 червня 2011 року № 3533-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3533-17#Text.
5. Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання: Закон України від 22 червня 2017 року № 2119-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2119-19#Text.
6. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text.
7. Про ринок природного газу: Закон України від 9 квітня 2015 року № 329-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text.
8. Про теплопостачання: Закон України від 2 червня 2005 року № 2633-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2633-15#Text.
9. Про затвердження Порядку розгляду справ про порушення вимог законодавства та застосування санкцій до суб'єктів діяльності у сфері використання ядерної енергії: наказ Державної інспекції ядерного регулювання України від 28 грудня 2012 року № 256. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0170-13#n31.
10. Про затвердження Порядку (методики) визначення розміру штрафів, які накладаються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 29 вересня 2023 року № 1800. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1800874-23#Text.
11. Про затвердження уніфікованої форми акта, що складається за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері електроенергетики та у сфері теплопостачання, та інших форм розпорядчих документів: наказ Міністерства енергетики України від 17 вересня 2020 року № 600. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1127-20#Text.
12. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text.

Shumeiko I. P. FINANCIAL RESPONSIBILITY IN THE ENERGY AND UTILITIES SECTOR

The article focuses on the legal regulation of financial responsibility in the energy and utilities sector in Ukraine. It is established that the legal regulation of financial responsibility in the energy and utilities sector is carried out by 8 Laws of Ukraine which provide for the main penalty – a fine, and in some cases also establish a penalty for non-payment of a fine. It is found that the most commonly used model of a fine is a relatively certain one, since the body imposing the fine is in most cases vested with discretionary powers to choose the amount of the fine. It is characterised that the subjects of offences are, as a rule, business entities whose activities are related to the supply, distribution, use of energy, and provision of utilities. The author identifies cases when the subjects of offences are officials of business entities, but for financial liability this phenomenon is exceptional and should be eliminated. It is established that the object of offences is public relations in the field of energy supply and use, energy efficiency, commercial metering of utilities, and functioning of energy markets. It is determined that the corpus delicti of offences are, as a rule, formal; there are truncated corpus delicti of offences which consist of an attempt to manipulate the wholesale market. The author reveals that the subjective side of offences is characterised by guilt, and in case of its intentional form, in certain cases, the purpose of the act is also of legal significance. The author establishes that the grounds for exemption from financial responsibility in this area, in some cases, are: committing a violation for the first time, expiration of the statute of limitations, insignificance of the act, committing a violation for reasons beyond the control of the subject, complete elimination of the violation and its consequences before the commencement of administrative proceedings. It is established that the application of fines in this area falls within the competence of the National Energy and Utilities Regulatory Commission of Ukraine, the State Nuclear Regulatory Inspectorate

of Ukraine, the State Service of Ukraine for Food Safety and Consumer Protection, and the State Energy Supervision Inspectorate of Ukraine. It is determined that these bodies adopt resolutions and decisions for which, in most cases, only judicial appeal is provided. The author establishes that in case of failure to comply with administrative acts by violators, the enforcement of fines is usually carried out on the basis of a court decision at the suit of the administrative body which imposed the fine.

Key words: *corpus delicti, electricity market, energy, financial responsibility, fine, National Energy and Utilities Regulatory Commission of Ukraine, natural gas market, utilities.*